

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-141>

УДК 005.92:364-624

СУТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИТРАТ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОБЛІКУ

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF SOCIAL COSTS OF THE BUSINESS ENTITY FOR ACCOUNTING PURPOSES

Даценко Ганна Василівна

доктор економічних наук, професор,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8327-7301>

Гладій Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9845-9706>

Майстер Людмила Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1097-9940>

Datsenko Hanna, Hladii Iryna, Maister Liudmyla

Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics

У статті наголошено увагу та тому, що дослідження соціальних витрат має на меті розкрити механізми їх формування та ефективного використання для підтримки працівників та розвитку громад. Доведено, що процес управління соціальними витратами передбачає виконання всіх функцій, які характерні для управління будь-яким об'єктом обліку, а саме визначає розробку та впровадження управлінських рішень з одночасним налагодженням контролю виконання. Дослідження моделей функціонування інститутів соціальної відповідальності дозволило виокремити основні функції соціальних витрат підприємства, а саме: соціально-економічну, мотиваційну, захисну та соціально-партнерську функції. Запропоновано до практичного впровадження з метою деталізації обліку уточнену класифікацію соціальних витрат підприємства, використання якої дасть змогу підвищити аналітичність даних в процесі прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: витрати, соціальні витрати, сутність, модель соціального розвитку, функції.

The article examines the essence of social costs of a business entity as a component of sustainable development. Attention is also emphasized to the fact that the study of such expenses aims to reveal the mechanisms of their formation and effective use for the support of employees and the development of communities. In this regard, the purpose of the article was to study the essence of social costs of business entities in the direction of organizing their effective accounting and control. It is proven that the process of managing social costs involves the performance of all functions that are characteristic of the management of any accounting object, namely, it determines the development and implementation of management decisions with the simultaneous establishment of implementation control. The functions of managing social costs, in turn, should be carried out according to the stages of the management cycle, such as forecasting and planning, organization, coordination and regulation, stimulation of implementation, as well as accounting and analysis. It is emphasized that the need to define social costs as a separate accounting category is due to a number of factors, namely, social costs differ from other types of enterprise costs, which, accordingly, requires specific management methods and appropriate approaches to their accounting. Most of these costs are voluntary, while only a certain part is considered mandatory under the law. The study of models of functioning of institutions of social responsibility made it possible to single out the main functions of the enterprise's social costs, namely: socio-economic, motivational, protective and social-partnership functions. A refined classification of the enterprise's social costs is proposed for practical implementation in order to detail the accounting, the use of which will make it possible to improve data analytics in the process of making effective management decisions of a current

and strategic nature. Thus, it can be concluded that the accounting of social costs is aimed at determining and implementing the social policy of the enterprise on the basis of complete, reliable and objective information about the implementation and compliance with the legality of such costs.

Keywords: state support, social costs, accounting policy, accounting, chart of accounts

Постановка проблеми. Невизначеність, згенерована війною, зумовила доволі обережні очікування Уряду щодо доходів бюджету. В той же час, заплановано, що видатки бюджету 2024 будуть номінально нижчими за рівень попередніх років і будуть визначатися потребами воєнної економіки, а не можливостями збору (сплати) податків. За таких умов важливим питанням постає побудова ефективної системи соціальних витрат господарюючих суб'єктів як державного, так і недержавного сектору економіки.

Як свідчать результати дослідження соціальної роботи в територіальних громадах, оприлюднені на сайті Міністерства соціальної політики України, під час воєнного стану значно зріс на такі послуги серед населення, як надання гуманітарної та натуральної допомоги, соціальної допомоги вдома, соціального супроводу після запровадження воєнного стану. Також значно зросла кількість наданих інформаційних та консультаційних послуг, в тому числі психологічної допомоги, переважно за рахунок обслуговування внутрішньо переміщених осіб. У той же час, попит на послуги, такі як супровід під час інклюзивного навчання, соціальна профілактика, медіація та соціальна адаптація, майже зник. Дослідження показує, що кількість людей, які отримують базові соціальні послуги у громадах, більше залежить від географічного розташування громади, соціальної мобільності населення та активності органів соціального захисту [1].

При цьому, важливим є не лише обсяг фінансування, що призначається для соціальних цілей, але й ефективність його використання. Соціальні витрати виступають основним джерелом доходів, а саме пенсій, допомоги громадянам у складних ситуаціях, цифровізація соціальних послуг та ін. За таких умов, належна організація обліку соціальних витрат для забезпечення точної та повної інформації про їх стан, а також створення ефективної системи контролю, є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що теоретичні, методичні та практичні проблеми дослідження соціальних витрат в довоєнний

час знайшли відображення у працях українських-вчених Є. А. Батченко, М. Т. Білухи, Ф. Ф. Бутинця, А. Г. Загороднього, Д. Л. Коник, М. В. Олійник, М. С. Пушкар, В. В. Сопко та ін.

Варто зауважити, що сьогодні у світовій спільноті також визначаються активізація напрямів вивчення соціальних витрат. Так, Catherine Agg, Frank Otchere у дослідженні (2023) «Financing social spending in humanitarian settings» констатують, що навіть відносно стабільним країнам із низьким і середнім рівнем доходу важко адекватно фінансувати соціальні послуги. У середньому витрати на охорону здоров'я, освіту та соціальний захист у країнах із низьким і середнім рівнем доходу залишаються нижчими за рекомендовані мінімальні рівні, необхідні для досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) [2].

Mark Philipp Aban та Florinda Garcia-Vigonte у статті (2022) «A Study on the Effects of Social Spending on Economic Activity» відзначають, що соціальні витрати позитивно впливають на економічну діяльність у різних країнах. Довгострокові соціальні витрати на освіту та охорону здоров'я значно допомагають економічному зростанню. Однак негативні наслідки соціальних видатків можна виявити в окремих випадках, таких як підприємництво [3].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті виступило дослідження сутності соціальних витрат суб'єктів господарювання у напрямку організації їх ефективного обліку та контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах воєнного стану надзвичайно важливим є забезпечення належного та безперервного виконання соціальних функцій суб'єктів господарювання. Ефективно управляти соціальними витратами означає, перш за все, своєчасно виявляти дійсні та можливі факти та причини відхилення витрат ресурсів від норм та здійснювати їх об'єктивну оцінку. Процес управління витратами передбачає виконання всіх функцій, які характерні для управління будь-яким об'єктом обліку, а саме визначає розробку та впровадження управлінських рішень з одночасним налагодженням контролю виконання. Функції управління соціальними витратами, в свою чергу, повинні здійснюватися за етапами управлінського

циклу, такі як прогнозування і планування, організація, координація і регулювання, стимулювання виконання, а також облік і аналіз [4].

Управління витратами в цілому, так і соціальними зокрема, включається в загальну систему фінансового менеджменту підприємства та охоплює всі його структурні підрозділи. Так, з точки зору системного підходу, така система повинна загальну цілісність та єдність, ієрархічну структуру, динамічність та адаптивність. Системний підхід дозволяє інтегрувати процеси управління витратами, доходами, прибутком та вартістю підприємства.

Процесний підхід розглядає функції управління як безперервні процеси з метою досягнення поставлених цілей, оскільки кожен з процесів вважається джерелом понесення витрат.

Застосування ситуаційного підходу управління витратами вимагає оперативного реагування на ситуації, що виникають на підприємстві та спрямоване на швидке реагування на зміни у економічній ситуації. Таким підхід доповнює стратегічне та перспективне управління й вимагає від топ-менеджменту аналізу ситуації та застосування необхідних методів для її вирішення.

За словами Фоменко Г.Г. «метою здійснення будь-яких витрат має бути формування ефекту (економічного, технологічного,

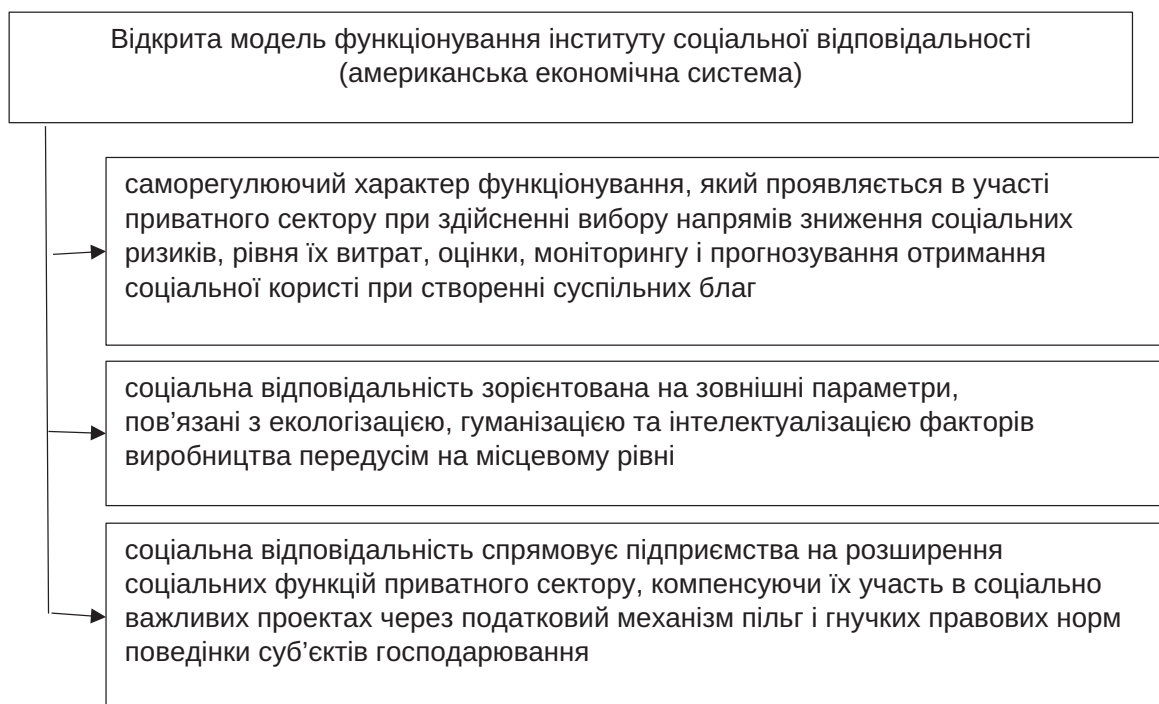
інституціонального, екологічного тощо). Метою здійснення соціальних витрат є отримання насамперед соціального ефекту. Отже, здійснення соціальних витрат пов'язано не лише із залученням коштів, а також з отриманням таких вигід: зниження плинності кадрів і залучення висококваліфікованого персоналу; збільшення продуктивності праці; формування та розвиток продуктивних відносин із партнерами; збереження постійних та завоювання нових клієнтів; покращення загального іміджу підприємства» [5].

Таким чином, можна дійти до висновку, що облік соціальних витрат спрямований на визначення та втілення соціальної політики підприємства на основі повної, достовірної та об'єктивної інформації про здійснення та дотримання законності таких витрат.

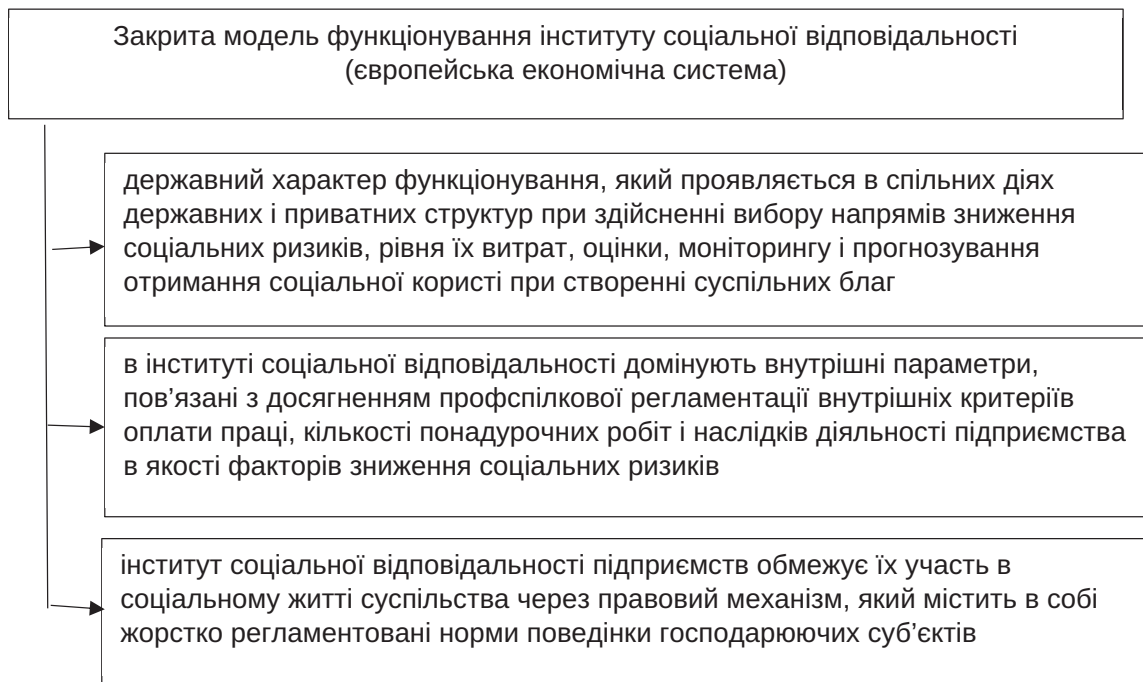
Для визначення функцій соціальних витрат вважаємо за доцільне звернутися до міжнародних моделей соціального розвитку суб'єктів господарювання – відкритої і закритої [6]. Основні характерні особливості відкритої моделі функціонування інституту соціальної відповідальності характерні для американської економічної системи (рис. 1).

Європейській економічній системі притаманна замкнена модель інституту соціальної відповідальності (рис. 2).

Дослідження моделей функціонування інститутів соціальної відповідальності дозво-

Рис. 1. Відкрита модель функціонування інституту соціальної відповідальності (американська економічна система) [6]

Рис. 2. Закрита модель функціонування інституту соціальної відповідальності (європейська економічна система) [6]

лило узагальнити основні функції соціальних витрат підприємства, а саме:

- соціально-економічна функція – сприяння підвищенню якості життя працівників, що впливає на ефективність праці та зниженню відтоку персоналу;
- мотиваційна функція – соціальні витрати стають важливим чинником мотивації працівників;
- захисна функція – виступають засобом захисту прав та інтересів працівників;
- соціально-партнерська функція – сприяння підтримці діалогу та співпраці між підприємством, його працівниками та громадою.

Таким чином, потреба у визначенні соціальних витрат як окремої облікової категорії обумовлена низкою чинників, а саме соціальні витрати відрізняються від інших видів витрат підприємства, що, відповідно, потребує специфічних методів управління та відповідних підходів до їх обліку. Необхідно зауважити, що існує принципова різниця між соціальними витратами та іншими видами витрат у підприємств, оскільки більшість соціальних витрат не мають чіткої законодавчої регламентації. Більшість таких витрат є добровільними, тоді як лише певна частина вважається обов'язковими відповідно до законодавства, а саме: витрати на забезпечення соціальних виплат працівникам, внески на державне

соціальне страхування, витрати на умови праці та охорону праці, а також інші аналогічні витрати [4].

Класифікація соціальних витрат підприємства може бути проведена з різних точок зору, враховуючи їхні цілі, спрямованість, а також характер витрат. У цьому зв'язку, вважаємо за доцільне запропонувати розширену класифікацію соціальних витрат (табл. 1).

Також можна виділити ще один аспект класифікації соціальних витрат залежно від їх відношення до підприємства. За цим критерієм вони поділяються на внутрішні (пов'язані з професійною діяльністю та життєзабезпеченням працівників) та зовнішні (спрямовані на розвиток суспільства, регіону, області, країни тощо).

Взагалі, до початку воєнного вторгнення росії у установках/підприємствах України найбільш поширеними напрямками соціальних витрат були соціальні виплати працівникам у вигляді витрат на соціальне страхування, зокрема відрахування на соціальні заходи та удосконалення умов і охорони праці, а також витрати на фінансування соціальних проектів та організацію харчування на підприємстві. Найменш поширеними соціальними витратами були витрати на оплату дитячого садка для дітей працівників підприємства, витрати на навчання працівників та їх дітей, витрати

Таблиця 1

Запропонована класифікація соціальних витрат підприємств

Класифікаційна ознака	Вид соціальних витрат підприємства
За обов'язковістю здійснення	обов'язкові
	регулюючі
	заохочувальні
	профспілкові
За ступенем державного регулювання	добровільні
	регламентовані
За ступенем державного регулювання	не регламентовані
	Залежно від соціально-відповідальної діяльності підприємства
За цільовим призначенням	спрямовані на підтримку працівників
	спрямовані на розвиток громади та її блага
За спрямованістю	внутрішні (пов'язані з працівниками та їхніми потребами, які виникають у межах підприємства).
	зовнішні (спрямовані на підтримку загальносуспільних цілей, не пов'язаних безпосередньо з працівниками підприємства)
За формою надання	фінансові витрати
	натуральні витрати
За періодичністю	постійні (регулярні)
	одноразові (тимчасові)
Залежно від соціально-відповідальної діяльності підприємства	екологічні
	кадрові
	соціально-орієнтовані
	інноваційні
	інформаційні
	науково-освітні
мотиваційні	

на утримання об'єктів соціальної інфраструктури підприємства тощо [1].

Основними додатковими соціальними витратами є благодійна допомога у вигляді продуктів харчування та коштів на поховання, надання продуктів харчування для шкіл і дитячих садочків з метою організації харчування та оздоровлення дітей, підтримка пенсіонерів у вигляді продуктів харчування, преміювання у вигляді продуктів харчування, закупівля новорічних подарунків для дітей працівників, організація благодійного обіду для літніх людей або на святкові заходи в селі тощо.

Додаткові соціальні витрати реєструються за допомогою відповідних документів, які підтверджують витрачання матеріальних цінностей та грошових коштів. Такі витрати оформляються на підставі наказу керівника підприємства з урахуванням умов колектив-

ного договору підприємства та рішень профспілкового комітету.

Висновки. Отже, в сучасних умовах основним завданням обліку у сфері соціальних витрат є забезпечення одержання достовірної інформації про результати соціальної діяльності, що є важливим для прийняття відповідних управлінських рішень. При цьому слід побудувати таку систему аналітичного обліку та форм внутрішньої звітності, яка б давала можливість отримувати додаткову інформацію керівництву, можливим інвесторам та іншим користувачам для управління на підставі даних облікової системи. Загалом формування адекватної воєнного часу облікової політики має бути спрямоване на раціональне ведення бухгалтерського обліку з метою економного та ефективного витрачання коштів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/>
2. Catherine Agg, Frank Otchere. Financing social spending in humanitarian settings. URL: <https://www.unicef.org/innocenti/stories/financing-social-spending-humanitarian-settings>
3. Mark Philipp Aban, Florinda Garcia-Vigonte. A Study on the Effects of Social Spending on Economic Activity. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4123354
4. Артеменко Н. В. Облікова політика установ державного сектору: сучасні підходи, порядок та умови зміни. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 16. С. 792–797.
5. Фоменко Г. Г. Формування соціальних витрат підприємств у процесі реалізації соціального захисту працівників. *Економіка промисловості*. 2012. № 3–4 .
6. Шалімова Н. С., Смірнова І. В., Смірнова Н. В. Вплив елементів облікової політики на формування показників фінансової звітності бюджетних установ. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. Категорія В. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7970356-360>.

REFERENCES:

1. Sait Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy [Website of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Available at: <https://www.msp.gov.ua/>
2. Catherine Agg, Frank Otchere. Financing social spending in humanitarian settings. Available at: <https://www.unicef.org/innocenti/stories/financing-social-spending-humanitarian-settings>
3. Mark Philipp Aban, Florinda Garcia-Vigonte. A Study on the Effects of Social Spending on Economic Activity. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4123354
4. Artemenko N. V. (2017) Oblikova polityka ustanov derzhavnoho sektoru: suchasni pidkhody, poriadok ta umovy zminy [Accounting policy of public sector institutions: modern approaches, procedure and conditions of change]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national economic problems*, vol. 16, pp. 792–797.
5. Fomenko H. H. (2012) Formuvannya sotsialnykh vytrat pidpryiemstv u protsesi realizatsii sotsialnoho zakhystu pratsivnykiv [Formation of social costs of enterprises in the process of implementation of social protection of employees]. *Economy of industry – Ekonomika promyslovosti*, vol. 3–4.
6. Shalimova N. S., Smirnova I. V., Smirnova N. V. (2020) Vplyv elementiv oblikovoi polityky na formuvannya pokaznykiv finansovoi zvitnosti biudzhethnykh ustanov [The influence of accounting policy elements on the formation of financial reporting indicators of budget institutions]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, vol. 1. Katehoriia V. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7970356-360>